

Kocatepe İslami İlimler Dergisi
Journal of Kocatepe Islamic Sciences

e-ISSN: 2757-8399

cilt / volume: 5 • sayı/issue: 2 •(Aralık/December 2022): 340-353

**Etiyopya’da Protestan Misyonerliğinin Sosyal ve
Tarihsel Arka Planı**

*Social and Historical Background of Protestant Missionary
in Ethiopia*

Bayram AKBULUT

Arş. Gör., Kütahya Dumlupınar Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi
Dinler Tarihi Anabilim Dalı

R. A., Kütahya Dumlupınar University Faculty of Islamic Sciences
History of Religions
Kütahya/Türkiye

✉ bayram.akbulut@dpu.edu.tr orcid.org/0000-0003-0867-7852

Makale Bilgisi / Article Information

Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 22.09.2022

Kabul Tarihi / Accepted: 02.12.2022

Yayın Tarihi / Published: 15.12.2022

Atıf/Cite as: Akbulut, Bayram. “Etiyopya’da Protestan Misyonerliğinin Sosyal ve Tarihsel Arka Planı”. *Kocatepe İslami İlimler Dergisi* 5/2 (Aralık 2022): 340-353. <https://doi.org/10.52637/kiid.1179054>

İntihal/Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi/This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

Published by: Afyon Kocatepe University • <https://dergipark.org.tr/tr/pub/kiid>• kiid@aku.edu.tr

© Bayram AKBULUT | Creative Commons Attribution-Noncommercial
4.0 (CC BY-NC) International License

Etiyopya’da Protestan Misyonerliğinin Sosyal ve Tarihsel Arka Planı***Öz**

Batılılar tarafından fiili olarak sömürgeleştirilememiş tek Afrika ülkesi olan Etiyopya, 4. yüzyıl gibi erken bir tarihte Hıristiyanlığı benimsemiş ve Ortodoks bir geleneğe sahip olmuştur. Rakımının yüksek, etrafının Müslüman ülkeler ile çevrili olmasından dolayı Etiyopya, dış dünya ile bağıni koparmak zorunda kalmış, bu sayede zamanla kendine has bir kimlik ve gelenek inşa etmeyi başarmıştır. Kadim bir Hıristiyan geleneğe sahip olan Etiyopya, Batı Hıristiyanlığı ile ise ilk defa 16. yüzyılda ülkeye gelen misyonerler yoluyla tanışmıştır. Batılı misyonerler, 16. yüzyıldan 20. yüzyıla kadar faaliyetlerde bulunmasına rağmen Etiyopya Kilisesi karşısında başarılı olamamışlardır. Ancak Etiyopya, 20. yüzyılın ilk yarısından itibaren modernleşme düşüncesi ile kapılarını özellikle Protestan misyonerlere açmak zorunda kalmıştır. Ülkedeki Protestan nüfus 1950 yılına kadar yüzde bir civarında iken günümüzde bu oran yüzde yirmilere çıkmıştır. Bu hızlı değişimin arka planında ülkeye akın eden misyonerlerin çeşitli yöntemlerle yapmış olduğu faaliyetler, modernleşme süreci, ekonomik ve siyasi sebeplerden ötürü ülke yöneticilerinin misyonerlere olan bakış açısının değişmesi yatmaktadır. Bu çalışmada, Protestan misyonerlerin nasıl ve hangi aşamalar sonucunda başarılı oldukları sosyal, siyasi ve tarihsel açıdan incelenmektedir. Bu açıdan Etiyopya Ortodoks Tevhid Kilisesi’nin karakteristik yapısı, misyonerlik faaliyetlerinin ne zaman başladığı, Etiyopya Kilisesi’nin misyonerler ve misyonerlik faaliyetlerine karşı tavrı, misyonerlik faaliyetlerinin önünü açan unsurlar, misyonerlik faaliyetlerinde sağlık ve eğitim faktörlerinin rolü, Pentekostalizm’in ülke içindeki seyri gibi tartışmalar makalenin konusunu oluşturmaktadır. Ayrıca bu çalışma, Etiyopya’daki misyonerlik faaliyetleri açısından 1950’li yılları baz almaktadır. Öncesinde misyonerlik faaliyetleri olmasına rağmen niçin başarılı olunamadığı, sonrasında hangi sebep ve motivasyonlardan dolayı ve hangi Protestan grubunun önemli derecede artış gösterdiği ele alınmaktadır. Ülkede faaliyet gösteren bütün misyoner cemiyetlerin dahil edilmesi bu çalışmanın sınırları içinde mümkün olmadığı için bu çalışmanın kapsamı Protestanlık içinde öne çıkan isimlerden bazıları verilerek Pentekostalizm ile sınırlandırılmıştır. Etiyopya’da Protestan misyonerliğinin mahiyetini ortaya koyabilmek için tarihsel süreç içinde teşekkülüne ve gelişimine değinmek gerekmektedir. Bu bağlamda özellikle Etiyopya Kilisesi’nin karakteristik yapısı hakkında bilgi verilmiş ve bu amaçla da betimleyici metot kullanılmıştır. Devamında bireysel olarak ortaya çıkan misyonerlik faaliyetleri tarihi bir seyir içinde incelenmiş, birbirleri arasındaki benzerlik ve farklılıklar ele alınmıştır. Söz konusu faaliyetlerin tarihsel analizi yapılırken misyonerlerin tutum ve tavırları, Etiyopya Kilisesi ile olan ilişkileri, sanayi ve teknoloji alanındaki gelişmelerin misyonerlik faaliyetlerindeki etkisi gibi hususlar analitik bir gözle incelenmiştir. Bu çalışmanın hazırlanış aşamasında literatür taraması yapılmış, konu ile alakalı kitap ve makale gibi eserler incelenmiş ve konunun kavramsal çerçevesi oluşturulmuştur. Etiyopya, fiili olarak sömürgeleştirilmemiş bir ülke olması hasebiyle ülkedeki misyonerlik faaliyetleri kıtadaki diğer ülkelere nazaran farklı yönlerde sahiptir. Zira Etiyopya’da misyonerler sömürge güçlerinin sağladığı ekonomik ve siyasi güçten mahrum bir şekilde faaliyetlerini yürütmek zorunda kalmıştır. Bu durum ise misyonerlerin başarı oranlarını doğrudan etkilemiştir. Ancak 20. yüzyıldan sonra yaşanan tecrübe ve değişimlerin misyonerlik faaliyetleri üzerinde kalıcı etkisi olmuştur. Bu cihetle misyonerler Afrika kıtasında sadece sömürge gücü ile değil teknolojik ve sanayi alanındaki gelişmelerle de faaliyetlerini etkin bir şekilde yapmaya başlamıştır. Hatta ikinci faktörün etkisinin birincisinden daha güçlü olduğu iddia edilebilir. Zira elli yıllık bir zaman diliminde bile Protestan nüfusun yüzde birlerden yirmilere çıkması bu iddiayı kanıtlar niteliktedir. Bu açıdan çalışmamız misyonerlik faaliyetlerinde özellikle sağlık ve eğitim faktörüne dikkat çekmekte, ayrıca Afrika kültürü ve geleneğine yakın olan Pentekostalizm’e vurgu yapmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Dinler Tarihi, Etiyopya, Kilise, Protestanlık, Pentekostalizm, Misyonerlik.

* Bu çalışma 2017 tarihinde tamamladığımız “Afrika’da Protestan Misyonerliği ve Pentekostalizm: Etiyopya Örneği” başlıklı yüksek lisans tezi esas alınarak hazırlanmıştır.

Social and Historical Background of Protestant Missionary in Ethiopia*

Abstract

Ethiopia, the only African country that the Westerners have not colonized, embraced Christianity in the 4th century and established an Orthodox tradition. Due to its high altitude and being surrounded by Muslim countries, Ethiopia had to cut off its ties with the outside world and managed to establish a unique identity and culture over time. Ethiopia, having an ancient Christian tradition, encountered Western Christianity for the first time in the 16th century through missionaries who came to the country. Despite their activities from the 16th to the 20th century, Western missionaries were not successful against Ethiopian Christianity. However, Ethiopia had to open its doors, especially to Protestant missionaries, with the idea of modernization in the first half of the 20th century. While the Protestant population in the country was around one percent until 1950, today, this rate has increased to twenty percent. There are reasons in the background for this rapid change, such as activities of the missionaries who flocked to the country with various methods, the modernization process, the change in the perspective of the country's administrators towards the missionaries, and economic and political reasons. This study briefly examines how Protestant missionaries succeeded in social, political, and historical terms. In this respect, some issues such as the characteristic structure of the Ethiopian Orthodox Tewahedo Church, when the first missionary activities started, the attitude of the Ethiopian Church towards missionaries and missionary activities, the factors that paved the way for missionary activities, the role of health and education factors in missionary activities and the situation of Pentecostalism in the country creates the subjects of this article. In addition, this study is based on the 1950s in terms of missionary activities in Ethiopia. It is discussed why the missionary activities were unsuccessful before, after which reasons and motivations, and which Protestant group increased significantly. Because of it is not possible to include all missionary societies operating in the country within the limits of this study, the scope of this study is limited to Pentecostalism and some prominent missionaries in Protestantism. To reveal the nature of the Protestant missionary in Ethiopia, it is necessary to mention its formation and development in the historical process. In this context, the characteristic structure of the Ethiopian Church was introduced, and the descriptive method was used for this purpose. After that, the missionary activities that emerged individually were examined in a historical course, and the similarities and differences between each other were discussed. While making the historical analysis of the missionary activities, issues such as the attitudes of the missionaries, their relationship with the Ethiopian Church, the effects of the developments in the field of industry and technology on the missionary activities were analyzed with an analytical eye. In the preparation phase of this study, the literature was scanned, works such as books and articles related to the subject were examined, and the conceptual framework of the subject was created. Since Ethiopia is a non-colonized country, missionary activities have different aspects than in other African countries. Because the missionaries had to carry out their activities without the economic and political power provided by the colonial powers. This situation directly affected the success of the missionaries. However, the experiences and changes after the 20th century had a persistent effect on the missionary activities. In this respect, the missionaries effectively began to carry out their activities in the African continent not only with the colonial power but also with technological and industrial developments. It can even be claimed that the effect of the second factor is stronger than the first. The fact that the Protestant population increased from one percent to fifty within a fifty-year period proves this claim. In this respect, this study draws attention to the health and education factor in the missionary activities and emphasizes Pentecostalism, which is close to African culture and tradition.

Keywords: History of Religions, Ethiopia, Church, Protestantism, Pentecostalism, Missionary.

---

* This study has been prepared based on the data of the master thesis titled "Protestant Mission in Africa: The Case of Ethiopia", which we completed in 2017, (Master Thesis, Bursa Uludağ University, Bursa/Turkey, 2017).

GİRİŞ

Misyonerlik faaliyetleri açısından özgün bir örnek teşkil eden Etiyopya, Batılı devletler ve misyonerler için farklı bir tecrübe olmuştur. Zira misyonerler kıtadaki diğer ülkelerin aksine Bizans geleneğini taşıyan ve Etiyopya kimliği ile özdeşleşen güçlü bir Hıristiyanlık ile karşılaşmayı beklememiş, Etiyopya Hıristiyanlığını pagan kültürü ile yoğrulmuş ilkel bir Hıristiyan formu olarak düşünmüşlerdir.¹ Bu sebeple heretik olan söz konusu Hıristiyanlık anlayışının Batı Hıristiyanlığı tarzına dönüştürülmesi önemli bir görev olarak telakki edilmiştir. Misyonerler, Etiyopya halkı ve dinini tanıdıktan sonra da söz konusu düşüncelerinden vazgeçmemiş, aksine görmezden gelerek ve aralarında var olan dogmatik ve litürjik farklılıkları bahane ederek Etiyopya Ortodoks Tevhid Kilisesi’ne daha çok saldırmışlardır.

Bu çalışmanın en önemli yanı Etiyopya Kilisesi’nin doğası ve mahiyeti, buna bağlı olarak misyonerlik faaliyetleri üzerindeki etkisinin gün yüzüne çıkarılmasıdır. Sahra altı Afrika’da bir başka örneği bulunmayan Etiyopya Kilisesi, Batıdan çok önce Hıristiyanlığı benimsemiş ve zamanla Hıristiyanlık çevresinde bir kimlik ve kültür inşa etmeyi başarmıştır. Bu sebeple kadim bir geleneğe sahip olan Etiyopya Kilisesi uzun bir süre misyonerler ile mücadele etmek zorunda kalmıştır. Söz konusu mücadele yaklaşık beş asır sürmüş ve bu süreçte gerek Etiyopya halkı gerekse kıtadaki diğer halklar için önemli tecrübeler kazanılmıştır. Etiyopya’da Protestan misyonerliğini konu edinen bu makale söz konusu sürece kısa bir bakış atmakta ve okuyucuya tarihi bir seyir içinde bilgi vermektedir.

1. ETİYOPYA HİRİSTİYANLIĞININ TARİHİ ARKA PLANI

İslami literatürde ismi Habeşistan olan Etiyopya, Geleneksel Afrika Dinleri’ne ek olarak Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam’ı bünyesinde barındırması açısından oldukça karakteristik bir yapıya sahiptir. Etiyopya, Hıristiyanlık ve İslam ile kuruluşunun ilk döneminde tanışmış, Yahudilik ise Süleyman Peygamber zamanında ülkeye ulaşmıştır. Söz konusu dinlerin mensupları ülkede yüzyıllar boyunca bir arada yaşamıştır. Ancak dinî açıdan görülen bu çeşitliliğe rağmen, Hıristiyanlık Etiyopya’da baskın bir din olarak günümüze kadar gelmiş, ülkeye ulaştığı tarih olan 4. yüzyıldan 1991 yılındaki din özgürlüğüne kadar devletin tek, otoriter ve resmi dini olarak kalmıştır. 1991 yılına gelindiğinde ise din-devlet ayrımını savunan bir sistem benimsenmiş ancak ülkenin yönetimi ağırlıklı olarak Hıristiyanların kontrolünde olmaya devam etmiştir.

Hıristiyanlığın Etiyopya’ya nasıl ve ne zaman ulaştığına dair çeşitli rivayetler bulunmaktadır. Bunlardan en yaygın olanı Hıristiyanlığın 4. yüzyılda yaşayan Aksum Kralı Ezana döneminde Etiyopya’ya geldiği iddiasıdır. Söz konusu iddiaya göre ticaret amacıyla Hindistan’a gitmek için Suriye’den kalkan bir ticaret gemisi tedarik için Etiyopya’nın kıyı bölgesinde durmak zorunda kalmıştır. Bu sırada geminin mürettebatı yerlilerin saldırısına uğramış, Frumentius (öl. 383) ve Edesius (ö.?) adındaki kardeşler dışındaki herkes öldürülmüştür. Yerlilerin kardeşleri sağ bırakma sebebi onları bir ağacın altında bir şeyler okurken bulmuş olmalarıdır. Saraya götürülen kardeşler bilgelikleri sayesinde zamanla kralı etkilemiş ve özgürlüklerini kazanmışlardır. Böylece iki kardeş hür bir şekilde ülkelerine dönme imkanına kavuşmuştur.

Frumentius, Suriye’ye döndükten hemen sonra Hıristiyanlığı Etiyopya’ya götürme arayışı içine girmiştir. Söz konusu arayışın bir neticesi olarak Frumentius, Mısır Kıpti Kilisesi’nin onayı ile Etiyopya’ya gönderilen ilk Piskopos olmuştur. Frumentius, kralın desteğini ve güvenini kazanmış olmasından dolayı Hıristiyanlığın Etiyopya’da yayılması kral ve yardımcıları başta olmak üzere yukarıdan aşağıya doğru olmuştur. Nihayetinde

¹ Sven Rubenson, “The Missionary Factor in Ethiopia: Consequence of a Colonial Context,” *The Missionary Factor in Ethiopia*, ed. Getatchew Haile et al. (Frankfurt: Peter Land Press, 1998), 71.

Hıristiyanlık Kral Ezana döneminde ulusal din haline gelmiştir.² Ancak Hıristiyanlığın Etiyopya'da ilk olarak Frumentius tarafından tanıtılmasına rağmen yaygınlaşması ve gelişmesi Kadıköy Konsili kararlarına karşı çıkmaları sebebiyle zulümden kaçmak isteyen Suriyeli "Dokuz Aziz" tarafından gerçekleştirilmiştir.³ Zira hem Etiyopya Ortodoks Tevhid Kilisesi hem de Dokuz Aziz, Kadıköy Konsilinde alınan diofizit görüşü benimsememiştir.⁴ Etiyopya Kilisesi'nin diofizit görüşü benimsememesi ve Etiyopya'nın güçlü bir krallıkla yönetilmesi de Dokuz Azizin Etiyopya'ya sığınması ile sonuçlanmıştır.

2. ETİYOPYA ORTODOKS TEVHİD KİLİSESİ'NİN KARAKTERİSTİK YAPISI

Etiyopya Ortodoks Tevhid Kilisesi'nin ana akım Hıristiyan mezheplerine göre farklı karakteristik özellikleri bulunmaktadır. Bunun altında yatan önemli birçok sebep vardır. Söz konusu sebeplerden ilki, Hıristiyanlığın ilk olarak kral ve yöneticiler tarafından benimsenmesi sebebiyle yayılımının üst tebaadan yerel halka doğru kademeli bir şekilde olması ile alakalıdır. Hıristiyanlık bu yolla hızlı bir şekilde yayılmış ve bu süreçte Hıristiyanlığı kabul edenlere zulüm ve baskı yapılmamıştır. Aksine Hıristiyanlık özellikle yöneticiler tarafından teşvik edilen bir din olmuştur.

İkincisi, etrafının tamamıyla Müslüman ülkeler ile çevrili olması sebebiyle Etiyopya Kilisesi'nin kendine özgü bir kimlik inşa etmesidir. Söz konusu durum "Müslüman denizindeki Hıristiyan ada" tabiri ile izah edilmiştir.⁵ Etiyopya Kilisesi'nin ilk dönemden itibaren Abuna'larını⁶ aldığı Mısır başta olmak üzere etrafındaki ülkelerin tamamı İslam'ın doğuşundan kısa bir süre sonra Müslüman olmuştur. Kendi kültür ve geleneğine bağlı olan ve tarih boyunca güçlü krallıklar tarafından yönetilen Etiyopya⁷ ise rakımının yüksek ve sınırlarını çevreleyen ülkelerin İslam'ı kabul etmesinin etkisi ile içine kapanmış, ilk dönemdeki Hıristiyanlık anlayışı ve öğretilerini muhafaza etmeyi başarmıştır. Bunun bir neticesi olarak ve krallığın Hıristiyanlığı resmi din olarak seçmesinin de etkisiyle Hıristiyanlık ile mezcedilmiş bir Etiyopya kimliği kurulmuştur. Zira krallığın resmi dini olması hasebiyle Hıristiyanlık, zamanla Etiyopya kimliğinin ve kültürünün en etkin unsurlarından biri olmuştur. Hıristiyanlık ile Etiyopya kimliği birbiri ile bütünleşmiş ve kemikleşmiş bir yapı haline gelmiştir. Nihai olarak Etiyopya Kilisesi'ni terk etmek Etiyopya kimliğini terk etmek ile eş tutulmuştur.

Üçüncü sebep ise Etiyopya Hıristiyanlarının Yahudi şeraitine göstermiş olduğu önem ve şeriatin uygulanmasındaki kararlılık ile alakalıdır. Etiyopyalı Hıristiyanlar cumartesi günü Sebt kurallarını yerine getirmekte, çocuklarını sünnet etmekte, yiyecek ve içeceklerin temiz (helal) olması hukukuna riayet etmektedir. Mevzu bahis özellikleri ile kendini diğer Hıristiyan mezheplerden ayırmayı başaran Etiyopya halkı dışardan gelen her türlü yabancı düşünce ve faaliyetlere karşı da olumsuz bir tavır takınmıştır.

Yukarıda bahsedilen karakteristik özellikleri sayesinde geleneğin ve kimliğin önemli bir parçası olan Etiyopya Kilisesi, zaman zaman Kilise'nin başı sayılan İmparatorlardan bile

² Dale Moore, "Christianity in Ethiopia," *Church History: Studies in Christianity and Culture*, ed. Euan Cameron et al. (Cambridge: Cambridge University Press, 1936), 271–272; Dursun Ali Aykıt, *Etiyopya Kilisesi* (İstanbul: Ayışığı Kitapları, 2013), 1819.

³ John Gay Yoh, *Christianity in Ethiopia and Eritrea: An Annotated Bibliography Compiled and with an Introduction* (Amman: Royal Institute for Inter Faith Studies, 1998), 3; Moore, "Christianity in Ethiopia," 276; Aykıt, *Etiyopya Kilisesi*, 22.

⁴ Etiyopya Kilisesi, İsa'nın insani ve Tanrısal tabiatının birleştiği bir tabiat formülü olarak kabul edilen Miafizit görüşü benimsemiştir. Aykıt, *Etiyopya Kilisesi*, 80.

⁵ Patrick Desplat, "The Articulation of Religious Identities and Their Boundaries in Ethiopia: Labelling Difference and Processes of Contextualization in Islam," *Journal of Religion in Africa* 35/4 (2005), 486.

⁶ Etiyopya Kilisesinde Piskoposlar için kullanılan yerel bir terim.

⁷ Etiyopya, Afrika ülkeleri içerisinde fiili manada sömürgeleştirilmeyen tek ülke olduğu gibi, herhangi bir savaşta Batılı bir ülkeyi yenen ilk Afrika ülkesi olma özelliğini de kazanmıştır. 1896 yılında Adowa Muharebesinde İtalyanlar ile girmiş olduğu savaşı kazanarak bu unvanı elde etmiştir. Harold G. Marcus, *A History of Ethiopia* (Berkeley: University of California Press, 1994), 126.

güçlü konuma sahip olmuştur.⁸ Ekonomik açıdan da gelişen kilise, bazen aktif siyaset yapmış ve ülkenin iç işlerine müdahale dahi etmiştir. Bu durum Etiyopya Kilisesinin diğer dinlere karşı olan yaklaşımını da etkilemiştir. İslam'ın hicri birinci yılda Etiyopya'ya ulaşması ve yerel halkın İslam'ı kabul etmesine rağmen Etiyopyalı Müslümanlar⁹ ülkedeki Hıristiyanlar tarafından yüzyıllardır arka plana atılmış ve Müslümanların önemli konuma gelmelerine müsaade edilmemiştir. Müslümanlara ek olarak ülkedeki Yahudiler de aynı muameleye maruz kalmaktan kurtulamamıştır.

3. MİSYONERLİK FAALİYETLERİNİN BAŞLANGICI VE İLK PROTESTAN MİSYONERLİK FAALİYETLERİ

Daha önce açıklandığı üzere Etiyopya'nın Hıristiyanlık ile tanışması Batı'dan gelen misyonerler aracılığı ile olmamıştır. Misyonerlik faaliyetlerini Etiyopya'ya ulaştıran ilk ülke ise Portekiz İmparatorluğudur. Sömürge faaliyetlerinin başlamak üzere olduğu 16. yüzyılda uzak doğu ile bağlantı yolları bulmak ve Osmanlı karşısında ittifak kurmak isteyen Portekizliler, Etiyopya devletini, Hıristiyan olması ve güçlü bir krallık ile yönetilmesi sebebiyle kendilerine müttefik olarak görmüştür.¹⁰ Aynı dönemde ülkede yoğun bir şekilde Müslüman nüfusu bulunmasına rağmen Etiyopya'nın yöneticileri Osmanlı hakimiyetindeki İslam'ın ilerleyişinden rahatsızdır. Çıkarları ortak bir paydada buluşan iki ülke arasında ittifak kurulmuş ancak siyasi sebeplerle başlayan ilişkinin seyri, Portekizlilerin beraberinde birçok Cizvit misyoneri getirmesinden ötürü kısa sürede değişmiştir. Portekizlilerin, siyasi ilişkileri yanında ülkede misyonerlik faaliyetlerine başlaması, Etiyopya Ortodoks Tevhid Kilisesi'ni rahatsız etmiş ve hem misyonerler hem de Portekizli yöneticiler sürgün edilmiştir. Netice itibarıyla, zaten dışarıya kapalı olan ve güçlü bir otoriteye sahip olan Etiyopya Kilisesi, söz konusu tecrübe ile yabancı inanç ve misyonerliğe şüpheli gözlerle bakılması gerektiği düşüncesini bir kez daha teyit etmiştir.¹¹

Tarih boyunca Etiyopya'da gerçekleştirilen misyonerlik faaliyetleri kabaca iki ayrı döneme ayrılabilir. Birincisi, Portekizli misyonerlerin ülkeye ilk defa geldiği 1630'lu yıllardan 1940'lara kadar geçen dönemdir. İkincisi ise 1940'lardan günümüze gelinceye kadar modernleşme ve teknolojinin etkisi ile ortaya çıkan yeni dönemdir. İlk dönemde yapılan faaliyetlerde misyonerler genellikle bireysel olarak ülkeye gelmiş, dolayısıyla ekonomik ve politik olarak yeterince desteklenmemişlerdir. Gerek Etiyopyalı yöneticilerin gerekse Etiyopya Kilisesi'nin yabancılara karşı katı ve değişmez tutumu da eklenince ilk dönem misyonerleri, faaliyetlerinde neredeyse hiçbir başarı elde edememişlerdir. Onlar ülkeden çeşitli sebeplerden dolayı gönderilmiş veya iklim şartlarından dolayı vefat etmişlerdir. Siyasi ve dinî açıdan baskın olan Etiyopya Ortodoks Tevhid Kilisesi'nin misyonerlik faaliyetlerine müsaade etmemesi ve misyonerlerin önündeki en büyük engel olarak durması bu dönemin önemli özelliği olarak öne çıkmaktadır.

Mevcut kaynaklar ışığında Etiyopya'ya geldiği bilinen ilk Protestan misyoner Alman Lutheran misyonerliğine bağlı olan Peter Heyling'dir (öl. 1652).¹² Fransa'da teoloji, hukuk ve tıp okuyan Peter Heyling İncil'i yayma isteği ile önce Mısır'a oradan da 1634 yılında Etiyopya'ya geçmiştir. Etiyopya'da geçirdiği süre net olmamak ile birlikte fazla kalmamış, buna rağmen önemli işler başarmıştır. Heyling, İmparator Fasil'e (1634-1667) hem

⁸ Yoh, *Christianity in Ethiopia and Eritrea: An Annotated Bibliography Compiled and with an Introduction*, 3.

⁹ Pew Araştırma Merkezine göre 2020 yılı itibarıyla Etiyopya'daki Müslümanların oranı yüzde 35.9 iken Hıristiyanların oranı ise yüzde 61.9 olarak belirlenmiştir. Ancak ülkedeki Müslümanlar bu oranların gerçeği yansıtmadığını, aksine Müslümanların oranının en az yüzde 50 olduğunu iddia etmektedir. (http://www.globalreligiousfutures.org/countries/ethiopia#/?affiliations_religion_id=0&affiliations_year=2020&region_name=All%20Countries&restrictions_year=2016, 15.08.2022)

¹⁰ Rubenson, "The Missionary Factor in Ethiopia: Consequence of a Colonial Context," 59.

¹¹ Rubenson, "The Missionary Factor in Ethiopia: Consequence of a Colonial Context," 59.

¹² Tibebe Eshete, *The Evangelical Movement in Ethiopia: Resistance and Resilience* (Waco: Baylor University Press, 2009), 48.

danışmanlık hem de doktorluk yapmış ve bulunduğu Gonder şehrindeki din adamlarına tıbbi bilgiler yanında Yunanca ve İbranice öğretmiştir.

Heyling'i takip eden diğer önemli misyoner ise Kilise Misyonerlik Topluluğu (Church Mission Society) adına 1830 yılında Etiyopya'ya ulaşan Samuel Gobat'dır (öl. 1879). Gobat İskenderiye'ye giderek üç yıl Amharca dersi almış, sonrasında Adwa'ya hareket ederek faaliyetlerine başlamıştır. Her iki misyonerin faaliyetlerindeki ortak amaç yeni bir mezhep veya grup kurmak değil aksine heretik olarak kabul ettikleri Etiyopya Kilisesi'ni¹³ ıslah etmek ve Batı Hıristiyanlığı kalıbına sokmaktır. Bu nedenle Etiyopya Kilisesi'nin yabancılara karşı tutumunu bilen iki misyoner de amaçları ortaya çıkana kadar niyetlerini gizli tutmuştur. Onlar ülkeye geliş amaçlarının dinî propagandadan ziyade ülkeyi görmek, insanlara yardım etmek, eğitim ve sağlık faaliyetlerinde bulunmak olduğunu ifade etmiştir.

Her iki misyoner söz konusu amaç doğrultusunda, okullar ve sağlık ocakları başta olmak üzere çeşitli faaliyetlerde bulunmuşlardır. Peter Heyling, Yeni Ahit'in bazı kısımlarını ilk defa Amharca diline çevirmiştir.¹⁴ Samuel Gobat ise Evanjelik hareket kurma amacıyla Etiyopya Ortodoks Tevhid Kilisesi içindeki pastörlerin eğitimiyle bizzat ilgilenmiştir.¹⁵ Ancak ikisinin de niyetinin Batı Hıristiyanlığını yaymak ve Etiyopya Kilisesi'ni reform etmek olduğu anlaşılınca ülkeden sürgün edilmekten kurtulamamışlardır. Samuel Gobat'ın ifadeleri söz konusu niyetlerini açığa çıkarması açısından oldukça açıklayıcıdır. Gobat ifadelerinde şunları dile getirmiştir:

"Etiyopya Hıristiyanlığı tamamıyla hurafeye dönüştürülmüştür. Yine de onları Hıristiyan olarak görmek ve kardeş olarak kabul etmek için az da olsa kalıntılar vardır. ... Aslında onları cüzi miktarda da olsa Hıristiyanlıktan bir parça korudukları için tebrik bile etmeliyiz."¹⁶

Öne çıkan misyonerlerden bir diğeri olan Johan Ludwig Krapf (öl. 1881) ise ilk defa 1837 yılında Etiyopya'ya gelmiştir. Krapf, kendisinden önceki misyonerlerden edindiği tecrübeler doğrultusunda Etiyopya Ortodoks Tevhid Kilisesi'ni yeniden dizayn edemeyeceğini ve Kilisenin etkin olduğu yerlerde faaliyetlerini yürütemeyeceğini anlamış ve yönünü Oromo¹⁷ halkına doğru çevirmiştir. Zira bu bölgede Etiyopya Kilisesi aktif ve etkin değildir. Vakit kaybetmeden Oromo dili ve kültürünü öğrenmeye koyulan Krapf, Kitabı Mukaddes'in çevirisi ile sağlık ve eğitim alanlarında gerçekleştirdiği yenilikler sayesinde yaptığı misyonerlik faaliyetlerinde başarılı olmuş ve Batılı misyoner grupların ilgisini bölgeye çekmeye başlamıştır. Onun "Galla'yı¹⁸ alan Orta Afrika'yı alır" sloganı misyonerler için güçlü bir teşvik olmuştur.¹⁹

Kısaca 1940'lara kadar olan zamanı kapsayan ilk dönemde yapılan faaliyetler imkanlar açısından yetersiz ve başarı açısından etkisiz kalmıştır. Söz konusu dönemdeki misyonerlik faaliyetleri Etiyopya devleti ile kilisesinin kontrolü altında olmuş, misyonerler ülkedeki siyasi ve dinî otoritenin emri dışında hareket edememiştir. Misyonerlerin özellikle dinî otorite ile ilişkisinde Etiyopya Kilisesi'nin baskın olduğu ve misyonerlere karşı tavizsiz bir şekilde

¹³ Batılı misyonerler Etiyopya Hıristiyanlığını heretik ve ilkel bir din olarak görmelerine karşın Etiyopya Hıristiyanları da misyonerleri gerçek bir Hıristiyan olarak kabul etmemişlerdir. Etiyopyalı Hıristiyan din adamları misyonerlerin sahip olduğu inancı itikat ve amel boyutu ile incelemiş, aradaki farklar neticesinde Batı Hıristiyanlığını heretik olarak etiketlemiştir. Brian L. Fargher, *The Origins Of The New Churches Movement in Southern Ethiopia, 1927-1944* (Leiden: Brill, 1996), 71.

¹⁴ Etiyopya Ortodoks Tevhid Kilisesi'nin kabul ettiği Kitabı Mukaddes yalnızca Geez dilinde olduğu ve halkın okuyup anlamasının mümkün olmadığı için söz konusu çeviri dönemin şartlarında önemli bir çalışmadır.

¹⁵ Yoh, *Christianity in Ethiopia and Eritrea: An Annotated Bibliography Compiled and with an Introduction*, 15.

¹⁶ Tamrat Tadesse, "Evangelizing the Evangelized: The Root Problem Between Mission and the Ethiopian Orthodox Church," *The Missionary Factor in Ethiopia*, ed. Getatchew Haile et al. (Frankfurt: Peter Land Press, 1998), 24.

¹⁷ Etiyopya'da yaşayan en büyük etnik grup olan Oromo halkı çoğunlukla ülkenin Güneyinde iskân etmektedir.

¹⁸ Galla, Afrika'nın Doğu'sunda geniş bir bölgeye ve etnik bir ırka işaret etmektedir. Buna göre günümüz Etiyopya'nın Güney Doğusu, Kenya'nın Kuzey Doğusu ve Somali'nin bir kısmını içine alan bir bölgedir. Herbert S. Lewis, "The Origins of the Galla and Somali," *The Journal of African History* 7/1 (1966), 27.

¹⁹ Eshete, *The Evangelical Movement in Ethiopia: Resistance and Resilience*, 67.

hareket ettiği görülmektedir. Gerek yukarıda bahsedilen kilisenin karakteristik yapısı gerekse Portekizliler ile başlayan menfi tecrübeler sebebiyle ülkedeki siyasi ve dinî açıdan yetkili birçok isim, ülke sınırları içinde yapılacak her türlü misyonerlik faaliyetlerine karşı mesafeli olmuştur.

Ülkenin yöneticilerinin Etiyopya Kilisesi’nin benimsemiş olduğu Ortodoks Hıristiyanlığı, ülkenin birlik ve beraberliğini sağlaması noktasında en güçlü araçlardan biri olarak kabul etmesi de misyonerlik faaliyetlerin bu minvalde gerçekleşmesine yol açmıştır.²⁰ Zira Etiyopya’nın kültür ve geleneği yüzyıllardır kilise ile irtibatlı olarak gelişmiştir. Müzik ve sanat Hıristiyanlıktan beslenmiş, imparatorlar taç giyme töreninde tacı kilise liderlerinin elinden takmıştır. Bayramlar, ibadetler, evlilik ve sünnet gibi ritüellerin tamamı belli bir Hıristiyan geleneği çerçevesinde icra edilmiştir. Günümüzde hala yıllık olarak yapılan vaftiz, kilise liderlerinin öncülüğünde ve binlerce insanın katılımı ile gerçekleşmektedir. Bu sebeple insanlara yeni bir din öğretmek yüzyıllar boyunca gelişen kültür ve kimliğe sırt dönmek anlamına gelir ki misyonerlerin yapmak istedikleri şeyin bu olduğu düşünülmüş, Etiyopya’nın kültürü ve geleneğini zayıflatma hatta yok etmeye çalıştığı kabul edilmiştir. Dolayısıyla bu şartlarda misyonerlik yapmak ülkenin birlik ve beraberliğine saldırmak olarak yorumlanmıştır.²¹

4. MİSYONERLİK FAALİYETLERİNİN GELİŞMESİNDE YENİ DÖNEM

Yirminci yüzyıldan sonra hızla gelişen siyasi, ekonomik ve teknolojik gelişmeler Etiyopya’daki misyonerlik faaliyetlerini doğrudan etkilemiştir. Söz konusu gelişmelere paralel olarak Etiyopya Ortodoks Tevhid Kilisesi’nin gücünün zayıflaması misyonerlere olan bakış açısını değiştirmiş ve karşılıklı çıkara dayalı yeni bir ilişki doğmuştur. Uzun yıllar boyunca faaliyet gösteren misyonerlerin okullarından mezun olanların devletin çeşitli kademelerinde görev almaya başlamaları bu bakış açısının değişiminde etkili olmuştur. Ayrıca özellikle 20. yüzyıldan sonra kral ve yöneticilerin misyonerleri teknolojinin ve modernitenin taşıyıcıları olarak görmeleri de misyonerlik faaliyetlerinin gelişmesine doğrudan etki etmiştir.

Etiyopya tarihinde bazı imparatorlar çıkarları doğrultusunda misyonerlere zaman zaman müsamaha göstermiştir. Bunlar arasında öne çıkan en önemli isim bir Fransiskan rahibi tarafından yetiştirilen İmparator Haile Selassie’dir (öl. 1975). Selassie, ülkesini Batı dünyasına ve misyonerlere büyük ölçüde açan ilk imparator olarak öne çıkmaktadır. Misyonerlik cemiyetleri Selassie sayesinde ülke içindeki varlıklarını güçlendirmiş ve kurumsallaşmıştır. Batının sanayi ve teknolojik alanlardaki gelişimi ile kendi ülkesinin imkanlarını karşılaştıran imparator, ülkesinin gelişmesi açısından dışa açılımın zaruri olduğunu düşünmüş ve misyonerlerin teknoloji ve sanayi alanındaki yenilikleri getirmesi adına faaliyetlerini teşvik etmiştir. İmparator Selassie’nin gerek sürgün hayatı boyunca gerekse öncesinde Avrupa’ya ziyaretler düzenlemiş olması ve oradaki teknoloji ve gelişmelere bizzat şahitlik etmesi de onun dışa açılım politikasında etki sahibi olmuştur.

İmparator olarak Selassie’nin görevlerinden biri Etiyopya Kilisesi’ni ve temsil ettiği inancı korumak²² olmasına rağmen İmparator Selassie, dışa açılım sürecinde atılması gereken ilk adımın Etiyopya Kilisesi’nin gücünü kırmak olduğunun farkına varmıştır. İmparator Selassie alışılmadık bir siyaset uygulayarak işleri kendi lehine çevirmesini bilmiş ve Etiyopya Kilisesi ile misyonerler arasında kendi kontrolünde olacak şekilde bir çıkar ilişkisi gözetmeyi seçmiştir. Bu nispetle Selassie, Protestan misyonerlerini ülkeye sokarak belli ölçüde Etiyopya Kilisesi’nin gücünü kırmayı başarmış ve ülkenin modernleşme yolunu açtığını düşünmüştür.²³

²⁰ Viveca Halldin Norberg, *Swedes in Haile Selassie’s Ethiopia, 1924-1952: A Study in Early Development Co-Operation* (Uppsala: Uppsala Offset Center, 1977), 76.

²¹ Fargher, *The Origins Of The New Churches Movement in Southern Ethiopia, 1927-1944*, 71.

²² Norberg, *Swedes in Haile Selassie’s Ethiopia, 1924-1952: A Study in Early Development Co-Operation*, 79.

²³ Jörg Haustein, *Writing Religious History: The Historiography of Ethiopian Pentecostalism* (Wiesbaden: Harrassowitz Publishing House, 2011), 2.

O misyon faaliyetleri için “açık alan”lar²⁴ kurarak hem Etiyopya Kilisesi’nin desteğini almış hem Etiyopya kimliğini korumaya çalışmış hem de misyonerlerin amaç ve hedeflerini kendisinininki ile aynı doğrultuda birleştirmek istemiştir.²⁵

20. yüzyılın başından itibaren gelişen tecrübelerin de etkisiyle 1940’lar ve sonrası misyonerlik faaliyetleri için yeni bir dönem olarak kabul edilebilir. Misyonerler bu dönemde eğitim, sağlık ve zanaat gibi birçok alanda katkıda bulunmaya başlamışlardır. Bu sayede söz konusu dönemde misyonerler, faaliyet alanlarını gözle görülür derecede genişletmiş, misyoner sayısı bariz bir şekilde artmış ve misyoner grupların kurumsallaşması büyük oranda tamamlanmıştır.

Misyonerlerin hem sayısının hem de faaliyetlerinin genişletilmesine izin verilmesi modernleşme düşüncesi²⁶ kapsamında özellikle sağlık ve eğitim alanlarda ülkenin ciddi manada desteğe ihtiyaç duyması ile alakalıdır. Bu açıdan modernleşme talebi Etiyopya’ya gelen misyonerler için önemli bir imkân olmuştur. Zira Etiyopya, globalleşen dünyada Batının tecrübe ettiği teknolojik ve sosyal değişimleri takip etmede başarılı olamamıştır. İçinde bulunulan durumun farkında olan gerek misyonerler gerekse Etiyopya’nın yöneticileri siyasetlerini bu çıkar doğrultusunda inşa etmişlerdir. Misyonerler getirdikleri teknoloji ve sundukları imkanlar karşılığında faaliyetlerini yürütmüşlerdir.

Afrika kıtasında Protestan misyonerler özellikle eğitim faaliyetleri ile özdeşleştirilmiştir. Zira onların faaliyet bölgelerindeki yaptıkları ilk adım genellikle okul açmak olmuştur. Bu sebeple Protestan misyonerler okur yazar olmayan insanlar arasında oldukça etkili olmuş ve eğitim faaliyetleri altında kendi din, kültür ve dillerini daha kolay empoze etmiştir. Etiyopya’da ise devlet yöneticilerinin bizzat kendileri misyonerleri ülkeye davet etmiş ve onların eğitim amacıyla yapmış oldukları faaliyetleri desteklemiştir. Ülkede yoğun bir Protestan nüfusunun bulunmasının en temel sebebi budur.

1924 yılında Afrika Eğitim Komisyonu ve Uluslararası Eğitim Kurulu tarafından yayınlanan ve Doğu Afrika’daki eğitim kurumlarını inceleyen bir rapora göre Etiyopya’daki okulların büyük çoğunluğu yabancı misyonerler tarafından kurulmuştur. Aynı rapora göre devletin eğitim kurumlarını desteklemediği, eğitim faaliyetlerini teşvik etmediği, ülkedeki tek devlet okulunun 1908 yılında II. Menelik tarafından kurulduğu ve birkaç okulda Etiyopya Kilisesi tarafından idare edildiği ifade edilmiştir.²⁷ Devletin bu noktada elinin bağlı olduğu ve eğitim faaliyetlerini misyonerlere bırakmak zorunda kaldığı düşünülmektedir. Mevzubahis raporlar misyonerlerin Etiyopya’daki eğitim alanındaki açıkları çok iyi bildiğini, kendi amaç ve hedefleri doğrultusunda fırsatları değerlendirdiğini göstermektedir.

²⁴ Eğitim Bakanlığı, 1942 yılında misyonerlere faaliyetlerinin kendi kontrolünde olması şartı ile yeni bir yasa çerçevesinde çalışma izni vermiştir. Yeni yasaya göre Eğitim Bakanlığı altında bir Misyonerlik komitesi kurularak faaliyetlerin kontrol altına alınması sağlanmıştır. Komite, ülkeyi “açık alanlar” (open areas) ve “Etiyopya Kilisesi alanları” olmak üzere ikiye ayırmıştır. Müslümanların, Yahudilerin veya Geleneksel Afrika Dinleri’ne inanan insanların yaşamakta olduğu bölgelerden oluşan açık alanlarda misyonerlik faaliyetlerinin yapılmasında sakınca görülmemiştir. Norberg, *Swedes in Haile Selassie’s Ethiopia, 1924-1952: A Study in Early Development Co-Operation*, 3.

²⁵ Haustein, *Writing Religious History: The Historiography of Ethiopian Pentecostalism*, 2.

²⁶ 19. yüzyıldan sonra imparatorların askeri, eğitim, sağlık ve teknoloji gibi alanlarındaki arayışları modernleşme çabaları olarak kabul edilebilir. Haile Selassie’nin sağlık, eğitim, askeri, tarım, kamu gibi hemen hemen her alanda ülkeyi kaldırmak için adımlar atması bu düşünce kapsamında gerçekleşmiştir. Dolayısıyla onun dönemi modernleştirme çabaları açısından önemli bir zaman dilimidir. Selassie, yazmış olduğu kitabında modernleşmeye vurgu yapmış ve amacının Batı medeniyetini tanıtarak aşamalı bir şekilde ülkesini geliştirmek olduğunu ifade etmiştir. Haile I Selassie, *The Autobiography of the Emperor Haile Selassie I: My Life and Ethiopia’s Progress 1892-1937*, ed. Edward Ollendorff (London: School of Oriental and African Studies, 1976), 69 Konu açısından önemi ise yukarıda ifade edilen alanların neredeyse tamamında kalkınmanın misyonerler aracılığıyla yapılmak istenmiş olmasıdır. Bu sebeple doktor, mühendis, veteriner, ziraatçı, öğretmen gibi mesleklerle sahip olan yüzlerce misyonerin ülkeye girişi teşvik edilmiştir.

²⁷ Norberg, *Swedes in Haile Selassie’s Ethiopia, 1924-1952: A Study in Early Development Co-Operation*, 68.

Etiyopya Evanjelik Mekane Yesus Kilisesi (Ethiopia Evangelical Mekane Yesus Church) eğitim konusunda faaliyetlerde bulunan birçok Protestan gruptan sadece biridir. Etiyopya Evanjelik Mekane Yesus Kilisesi'nin 1974 yılında ülke genelinde 1672 okulu, 151.000 öğrencisi bulunmaktaydı. Bu öğrencilerden 25.000 kadarı ilkökul öğrencisidir.²⁸ Söz konusu rakamların büyüklüğü göz önüne getirilince eğitim faktörünün ne derece önemli olduğu anlaşılmaktadır. Zira devlet tarafından eğitimin yeterli bir şekilde verilmemesi halkın misyoner okullarına yönelmesine yol açmıştır. Misyoner okullarından mezun olan öğrenciler genel olarak ülkede eğitim sahibi olan ilk insanlar olduğu²⁹ için de her biri misyonerler için birer görevli olarak devletin çeşitli kademelerinde görev alma imkanına kavuşmuştur. Dolayısıyla misyonerlerin eğitim faaliyetlerindeki başarıları Protestanlığın ülkeye dışardan gelen yabancı bir din olmaktan ziyade yerli bir din olarak benimsenmesinde çok büyük katkı sağlamıştır.

Misyonerlik faaliyetlerinde önemli etkenlerden bir diğeri sağlık alanındaki çalışmalarıdır. Hatta sağlık faktörünün misyonerler için Afrika kıtasında en önemli etken olduğu ifade edilebilir. Geleneksel Afrika Dinleri ve Afrika kültüründe şifa ve hastalık olgusunun konumu söz konusu faktörü daha da önemli kılmaktadır. Dolayısıyla modern tıp bilgisine sahip misyonerler söz konusu anlayışa yeni boyut kazandırmış ve Etiyopya halkı üzerinde oldukça başarılı sonuçlar elde etmişlerdir. Bu sebeple Sudan Bölgesi Misyonerliği (Sudan Interior Mission) bünyesinde görev yapan Dr. Thomas Lambie³⁰ yeterli sayıda doktor misyoner bulunursa Etiyopya'nın bütün kapılarının Hıristiyanlığa açılacağını ifade etmiştir.³¹

Doktor misyonerler ortaya çıkan salgın ve hastalıklara karşı göstermiş oldukları başarı oranında Etiyopya halkını etkilemiştir. Misyonerler bu yolla karizmatik ve üstün bir konum elde etmiş, mevzu bahis üstünlükler inanç ve kültür alanında da kendini göstermiştir. Mesela doktor misyonerlerin yerel şifacıların çözüm bulamadığı bir hastalığı tedavi etmesi misyonerlerin diğer konularda da yerlilerden üstün olduğu şeklinde yorumlanmıştır. Böyle bir karizmanın etkisinde kalan yerliler ise başarılı ve güçlü olan misyonerlerin sahip olduğu inancın daha doğru olduğunu düşünmüş ve o dine intisap etmiştir. Wallaga'daki Evanjelik Hıristiyanlar üzerinde yapılan bir ankette Hıristiyan olanların yüzde 67'sinin çeşitli hastalıklardan sonra doktor misyonerler tarafından iyileştirilmesi veya buna şahitlik etmesi sonucunda Hıristiyanlığı benimsediğini ifade etmesi söz konusu gerçeği gözler önüne sermektedir.³²

5. YENİ BİR DİNAMİK OLARAK PENTEKOSTALİZM

Pentekostal hareketin Etiyopya'daki tarihi, Protestan ve Katolik gruplara nispetle çok daha yakın zamanlara tekabül etmektedir. Söz konusu hareketin kökeni, 1950'li yıllarda ülkeye gelen Finli ve İsveçli bireysel misyonerlere dayanmaktadır.³³ 1951 yılında Finli bir

²⁸ Qyvind Eide, "The Swedish Evangelical Mission in Ethiopia: An Analysis of the Dynamics between Mission, Church and Society from 1866 to 1991," ed. Inger Marie Okkenhaug, *Swedish Missiological Themes* 4/3 (1997), 332.

²⁹ Bahru Zewda, *A History of Modern Ethiopia 1855-1974* (Addis Ababa: Addis Ababa University Press, 1991), 104.

³⁰ Etiyopya'da doktor misyoner olarak görev yapan en önemli isimlerden biri Thomas Lambie'dir. Dr. Lambie'nin Etiyopya'ya gelişi 1918 yılının sonuna doğru ülkenin Batısında binlerce kişinin ölümüne yol açan büyük bir grip salgını vesilesiyle olmuştur. salgınla mücadele etmek için söz konusu bölgenin yöneticisi tarafından davet edilen Lambie kısa süre içinde salgını durdurmayı başarmıştır. Devamında ise ülkede kalması ve klinik açması için bölge yöneticileri tarafından teşvik edilmiştir. Daha sonra bizzat kral tarafından başkent Addis Ababa'ya davet edilen Lambie orada okul ve hastane açarak çalışmalarına devam etmiştir. Onun yöneticiler ile yakınlığı ve sağlık konusundaki başarıları ise ülkeye gelmek isteyen misyonerler için hem teşvik edici olmuş hem de onların gelişini kolaylaştırmıştır. Donald Crummey, "The Politics of Modernization: Protestant and Catholic Missionaries in Modern Ethiopia," *The Missionary Factor in Ethiopia*, ed. Getatchew Haile et al. (Frankfurt: Peter Land Press, 1998), 90.

³¹ Steven Kaplan, *The Beta Israil (Falasha) in Ethiopia: From Earliest Times to Twentieth Century* (New York: New York University Press, 1992), 384.

³² Qyvind Eide, *Revolution and Religion in Ethiopia: The Growth and Persecution of the Mekane Yesus Churh 1974-1985* (Addis Ababa: Addis Ababa University Press, 2000), 73.

³³ Haustein, *Writing Religious History: The Historiography of Ethiopian Pentecostalism*, 11.

Pentekost aile Wolmera'da bir mesleki okul açarak hem yerlileri eğitmeye hem de ülkeye gelen diğer Finli Pentekostlara yardım etmeye başlamıştır. 1959 yılında ise İsveç'ten birkaç Pentekost misyoner ülkeye gelerek Awasa'da mesleki okullar açmış ve öğrenciler için yaz kursu programları düzenlemiştir. Böylelikle bireysel misyoner ve çabalar vasıtasıyla Pentekostal inanç ve teoloji başta öğrenciler olmak üzere Etiyopya halkına tanıtılmaya başlanmıştır. Devamında Pentekostal hareket Pentekost misyonerler tarafından açılan okullar başta olmak üzere lise ve üniversitelerde eğitim gören öğrenciler tarafından ivme kazanarak gelişmiştir.³⁴ 1967 yılına gelindiğinde ise Addis Ababa'da üniversite öğrencileri tarafından Etiyopya Mulu Wengel³⁵ Kilisesi adı altında ilk ulusal Pentekost Kilisesi kurulmuştur.

Pentekostal hareket, bütün misyoner gruplar arasında ülkeye en son gelmesi, belirli bir kurumsal yapısı olmaması, ekonomik kaynaklardan mahrum olması gibi menfi şartlara rağmen kendisinden beklenilmeyecek bir hızla büyümüştür. Aslında düşünülenin aksine söz konusu şartların Pentekostalizm'in lehine olduğu görülmektedir. Dolayısıyla bu hareketin başarısını öncelikle kendi iç dinamikleri aracılığıyla anlamak ve yorumlamak oldukça önemlidir. Zira dünya genelinde de yeni bir hareket olan Pentekostalizm, Afrika kökenli bir vaiz tarafından dinamik bir yapı olarak popüleritesini kazanmıştır. Kuruluşundan itibaren tek ve otoriter bir kurumsal yapıya gitmemesi, Pentekost olan herkesin bir misyoner gibi çalışması, Afrika kökenli insanların yoğunlukta olması, Pentekostal inanç ve teolojisinin Afrika kültür ve inancına yakın olması gibi sebepler sayesinde Pentekostalizm bir Afrika ülkesi olan Etiyopya'da büyük bir başarı elde etmiştir.

Etiyopya Kilisesi'nin Pentekostalizm'in özellikle yükselişe geçmesinde kilit bir role sahip olduğu söylenebilir. Zira üniversite okumak veya iş bulmak için köylerden şehirlere inen gençler medya ve kitlesel iletişim araçlarının artmasından ötürü çeşitli fikir ve düşünceler ile muhatap olmakta, beklenti ve istekleri buna paralel olarak ilerlemektedir. Buna karşın Etiyopya Kilisesi tutucu tavrı nedeni ile yüzyıllardır kendini yenileyememiş, değişen şartlar ve zamana uyum sağlayamamıştır. Kilisede söz sahibi olamayan ve aradığı yeniliklere ulaşamayan gençler ise yönünü Etiyopya Kilisesi dışına çevirmek zorunda kalmıştır. Etiyopya Mulu Wengel Kilisesi'nin liderlerinin ve mensuplarının tamamıyla Ortodoks kökenlere sahip olan üniversite öğrencileri arasından çıkmasının sebebi budur.³⁶

Diğer Protestan grupların aksine Pentekostal hareketin Etiyopya'da doğuşu ve gelişimi köylerden ziyade şehirlerde gerçekleşmiş olması da bu hareketin ivme kazanmasında önemli bir etkidir. Etiyopya Kilisesi misyonerleri Ortodoks nüfusunun yoğun olduğu bölgeler dışına attığı için misyoner gruplar faaliyetlerine genellikle ilk etapta köylerde ve nüfusun yoğun olduğu bölgelerin dışında başlamıştır. Kırsal alanlarda faaliyet yapan misyonerler ise gerek imkanların yetersizliği gerekse de kırsal halkın şehirlilere göre daha tutucu olmalarından ötürü etkisiz kalmışlardır. Pentekostaller ise şehir hayatının vermiş olduğu dinamizmden ve imkanlardan faydalanmış, farklı görüşlere açık olan insanlara ulaşmış ve dönem itibari ile de daha özgür çalışmışlardır.

Pentekostalizm'in Etiyopya'da beklenmedik bir şekilde büyümesinin en büyük sebeplerinden biri de öğretisi ve uygulamalarından bazısının Afrika'nın kültür ve geleneğine uygun olmasıdır. Zaten Pentekost inancın kurumsal olarak ilk defa ortaya çıkması Afrika kökenli Amerikalılar tarafından gerçekleşmiştir. Amerika'ya köle olarak götürülen Afrikalılar çeşitli sebepler ile Hıristiyanlığı benimsedikten sonra bu hareketi geliştirmişler, hareketin başlamasından hemen sonra ise İsa'nın mesajını yaymak için Afrika kıtasına yüzlerce misyoner göndermişlerdir. Zira söz konusu faaliyetlerin temelinde, dinsel bir amacın yanında

³⁴ Haustein, *Writing Religious History: The Historiography of Ethiopian Pentecostalism*, 14.

³⁵ Mulu Wongel, Full Gospel-Tam Müjde/Hakikat manasına gelmektedir. 1967 yılında kurulan Kilise ülkenin en büyük üçüncü Evanjelik Kilisesidir.

³⁶ Emanuele Fantini, "Go Pente! The Charismatic Renewal of the Evangelical Movement in Ethiopia," *Understanding Contemporary Ethiopia*, ed. Gerard Prunier - Eloi Ficquet (London: Hurst Publishers, 2015), 127.

irksal motivasyon da yatmaktadır.³⁷ Soydaşlarına müjdeli haberi vermek Afro-Amerikalı Pentekostlar için kutsal bir görev olarak algılanmıştır. Dolayısıyla özgürlüğüne kavuşan ve Hıristiyanlaşan siyahilerden birçokları için ana vatana dönmek Kitabı Mukaddes’i götürmek maksadı ile yapılmıştır. Yani bu misyon söz konusu Afrikalılar için ‘Siyah Adamın Yüğü’ (Blackman’s Burden) olarak kabul edilmiştir.³⁸

Pentekostalizm, Etiyopya halkı için dışardan ithal edilmiş bir din değil, aksine kendi iç dinamikleri ile ortaya çıkan bir din olarak kabul edilmiştir. Bu açıdan Pentekostal inançta yer alan kişisel tecrübeler ve Kutsal Ruh’un görevi önemli ip uçları vermektedir. Mesela Kutsal Ruh’un gelmesi ile bilinmeyen dillerde konuşmaya başlanması yerli kültüre yabancı olan bir fenomen değildir. Bu yaklaşım ise kendilerinin sahip olduğu ölmüş atalarının ruhları ile konuşma inancı ile benzerlik göstermektedir. Ayrıca Pentekostalizm’deki şifa bağışi da bu noktada önemli bir unsurdur. Dolayısıyla hem Pentekostal inançta hem de Afrika kültüründe yer alan şifa inancı her iki dinin birbiri ile yakınlaşmasını sağlamıştır. Böylece Pentekostalizm, diğer Protestan gurupların yerli halk ile yaşadığı güven ve uyum problemini yaşamamıştır.

Pentekostalizm bu ve benzeri özellikleri ile Etiyopya’da beklenmedik şekilde büyümeyi başarmıştır. Günümüze gelindiğinde ise Pentekostalizm, Protestan guruplar içinde müntesip sayısı bakımından diğer Protestan mezheplerden çok daha büyük bir grup olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sebeple ülkedeki Ortodoks ve Katolik olmayan tüm mezhep ve guruplara zamanla “Pente” denilmiştir. Pente kelimesi 1960’lı yıllarda, hareketin ilk ortaya çıktığı zamanlarda “dışlanmış, yabancı (outsider)” manasında kullanılmakta iken zamanla artan nüfusu sayesinde ülkedeki tüm Protestan guruplar için kullanılmaya başlanmıştır.³⁹

Birçok araştırmacıya göre Etiyopya’da dinî demografik yapıyı en doğru şekilde ortaya koyan rakamsal veriler zaman zaman devlet tarafından yapılan nüfus sayımıdır. Söz konusu sayımların ilki 1960 yılında yapılmıştır. Bu sayımda Protestanların oranı yüzde 1’den daha aşağıdadır. 1884 yılındaki ikinci sayıma göre ise Protestanlar yüzde 5.5’lik bir artışla 2.1 milyon kişiye ulaşmıştır. 1994 yılındaki sayıma göre Protestanlar 5.4 milyon ile nüfusun yüzde 10.2’sine tekabül gelmektedir. 2007’deki son sayıma göre ise Protestanların nüfusu 13.7 milyon ile yüzde 18.6’ya ulaşmıştır.⁴⁰ Dolayısıyla Protestan nüfusun 50 sene içinde yüzde 1’den 18’e çıkması küçümsenemeyecek bir başarı olarak tarihe geçmiştir. Etiyopya devletinin her on yılda bir yapmış olduğu nüfus sayımında belirtmiş olduğu Protestan nüfusunun büyük bir çoğunluğu ise ifade edildiği gibi Pentekostlardır.⁴¹

SONUÇ

Etiyopya, Afrika kıtasında kendine has birçok karakteristik özelliği haiz bir ülkedir. Bunların arasında en önemlisi kadim bir Hıristiyan geleneğine sahip olması ve Batılılar tarafından fiili olarak sömürgeleştirilmemesidir. Bu sebeple misyonerler Etiyopya’da faaliyetlerini icra ederken sömürgeci güçlerin sağladıkları imkanlardan yoksun kalmış ve Etiyopya, tarih boyunca misyonerlik faaliyetleri için diğer Afrika ülkeleri gibi elverişli bir alan olmamıştır. Buna rağmen Batılılar yüzyıllar boyunca misyonerlik faaliyetleri açısından çabalarına aralıksız olarak devam etmiştir. Bu durum Batılı misyoner cemiyetlerin İncil’i yayma noktasında ne derece sebat ettiğini ve kendilerinin sahip olduğu öğretisi ve anlayışlar dışındaki kalan inançları kabul etmediğini göstermektedir.

³⁷ Ogbu Kalu, “Early African Charismatic Missions and Pentecostal – Charismatic Engagements with the African Motherland,” *Afro – Pentecostalism: Black Pentecostal and Charismatic Christianity in History and Culture*, ed. Amos Yong - Estrela Alexander (New York: New York University Press, 2011), 211.

³⁸ Ogbu Kalu, *African Pentecostalism: An Introduction* (Oxford: Oxford University Press, 2008), 49.

³⁹ Fantini, “Go Pente! The Charismatic Renewal of the Evangelical Movement in Ethiopia,” 127.

⁴⁰ Hausteim, *Writing Religious History: The Historiography of Ethiopian Pentecostalism*, 18.

⁴¹ Jörg Hausteim - Emanuele Fantini, “Guest Editorial: The Ethiopian Pentecostal Movement – History, Identity and Current Socio-Political Dynamics,” *PentecoStudies: An Interdisciplinary Journal For Research On The Pentecostal And Charismatic Movements* (2013), 157.

Batı'nın kültür ve geleneği ile özdeşleşen Batı Hıristiyanlığından daha kadim olan Etiyopya Hıristiyanlığı üzerine zaman içerisinde güçlü bir kimlik inşa edilmiştir. Söz konusu kimlik doğrultusunda Ortodoks inanç sağlamlaştırılmış ve dışardan gelen her türlü inanç ve öğretiler dışlanmıştır. Ancak 20. yüzyılın ortalarına doğru belirli tutum ve değişimlerden ötürü Etiyopya Kilisesi'nin sarsılmaz ve sorgulanamaz tavrı değişmek zorunda kalmıştır. Bunu etkileyen faktörler arasında İtalya'nın Etiyopya'yı işgali (1936-41), İncil'in Amharca diline çevrilmesi, özellikle gençlerin kilisede söz sahibi olmamasından dolayı Etiyopya Kilisesi'ni reform etme isteği, modernleşme düşüncesi ve buna bağlı olarak misyonerlere olan bakış açısının değişmesi gibi birçok neden sıralanabilir. Nihayetinde Protestanlık içinde kabul edilen birtakım cemiyetler ile başlayan misyonerlik faaliyetleri Pentekostalizm ile zirveye taşınmış ve Etiyopya'da Hıristiyanlığın demografik yapısı önemli derecede değişmiştir.

Etik Beyan/Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur / It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.

Finansman/Funding: Yazar, bu araştırmayı desteklemek için herhangi bir dış fon almadığını kabul eder / The author acknowledge that they received no external funding in support of this research.

Çıkar Çatışması / Competing Interests: Yazar, çıkar çatışması olmadığını beyan eder / The author declare that have no competing interests.

KAYNAKÇA

- Aykıt, Dursun Ali. *Etiyopya Kilisesi*. İstanbul: Ayışığı Kitapları, 2013.
- Crummey, Donald. "The Politics of Modernization: Protestan and Catholic Missionaries in Modern Ethiopia." *The Missionary Factor in Ethiopia*. ed. Getatchew Haile et al. 85-99. Frankfurt: Peter Land Press, 1998.
- Desplat, Patrick. "The Articulation of Religious Identities and Their Boundaries in Ethiopia: Labelling Difference and Processes of Contextualization in Islam." *Journal of Religion in Africa* 35/4 (2005), 482-505.
- Eide, Qyvind. *Revolution and Religion in Ethiopia: The Growth and Persecution of the Mekane Yesus Churh 1974-1985*. Addis Ababa: Addis Ababa University Press, 2000. <http://www.ohioswallow.com/book/Revolution+and+Religion+in+Ethiopia>
- Eide, Qyvind. "The Swedish Evangelical Mission in Ethiopia: An Analysis of the Dynamics between Mission, Church and Society from 1866 to 1991." ed. Inger Marie Okkenhaug. *Swedish Missiological Themes* 4/3 (1997).
- Eshete, Tibebe. *The Evangelical Movement in Ethiopia: Resistance and Resilience*. Waco: Baylor University Press, 2009.
- Fantini, Emanuele. "Go Pente! The Charismatic Renewal of the Evangelical Movement in Ethiopia." *Understanding Contemporary Ethiopia*. ed. Gerard Prunier - Eloi Ficquet. 123-146. London: Hurst Publishers, 2015.
- Fargher, Brian L. *The Origins Of The New Churches Movement in Southern Ethiopia, 1927-1944*. Leiden: Brill, 1996.
- Haustein, Jörg. *Writing Religious History: The Historiography of Ethiopian Pentecostalism*. Wiesbaden: Harrassowitz Publishing House, 2011.
- Haustein, Jörg - Fantini, Emanuele. "Guest Editorial: The Ethiopian Pentecostal Movement – History, Identity and Current Socio-Political Dynamics." *PentecoStudies: An Interdisciplinary Journal For Research On The Pentecostal And Charismatic Movements* 2/ (2013), 150-161.
- Kalu, Ogbu. *African Pentecostalism: An Introduction*. Oxford: Oxford University Press, 2008. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780195340006.001.0001>

- Kalu, Ogbu. "Early African Charismatic Missions and Pentecostal – Charismatic Engagements with the African Motherland." *Afro – Pentecostalism: Black Pentecostal and Charismatic Christianity in History and Culture*. ed. Amos Yong - Estrelida Alexander. New York: New York University Press, 2011.
- Kaplan, Steven. *The Beta Israil (Falasha) in Ethiopia: From Earliest Times to Twentieth Century*. New York: New York University Press, 1992.
- Lewis, Herbert S. "The Origins of the Galla and Somali." *The Journal of African History* 7/1 (1966), 27–46. <https://doi.org/10.1017/S0021853700006058>
- Marcus, Harold G. *A History of Ethiopia*. Berkeley: University of California Press, 1994.
- Moore, Dale. "Christianity in Ethiopia." *Church History: Studies in Christianity and Culture*. ed. Euan Cameron et al. 271–284. Cambridge: Cambridge University Press, 1936.
- Norberg, Viveca Halldin. *Swedes in Haile Selassie's Ethiopia, 1924-1952: A Study in Early Development Co-Operation*. Uppsala: Uppsala Offset Center, 1977.
- Rubenson, Sven. "The Missionary Factor in Ethiopia: Consequence of a Colonial Context." *The Missionary Factor in Ethiopia*. ed. Getatchew Haile et al. 59–70. Frankfurt: Peter Land Press, 1998.
- Selassie, Haile I. *The Autobiography of the Emperor Haile Selassie I: My Life and Ethiopia's Progress 1892-1937*. ed. Edward Ollendorff. London: School of Oriental and African Studies, 1976.
- Tadesse, Tamrat. "Evangelizing the Evangelized: The Root Problem Between Mission and the Ethiopian Orthodox Church." *The Missionary Factor in Ethiopia*. ed. Getatchew Haile et al. Frankfurt: Peter Land Press, 1998.
- Yoh, John Gay. *Christianity in Ethiopia and Eritrea: An Annotated Bibliography Compiled and with an Introduction*. Amman: Royal Institute for Inter Faith Studies, 1998.
- Zewda, Bahru. *A History of Modern Ethiopia 1855-1974*. Addis Ababa: Addis Ababa University Press, 1991.